

Україні, враховуючи позитивні результати розвитку регіонального лобізму в Америці, потрібно розробити законопроект щодо лобізму, який був би адекватний вітчизняним соціально-політичним умовам, формі територіально-державного устрою та ментальним особливостям. Необхідно інституціоналізувати лобістські структури, виділяючи лобістів в окрему професійну групу.

Законодавче регулювання лобістської діяльності, грамотно розроблена система реєстрації лобістів дозволить знизити розвиток корупції та зловживання владою і дозволить підвищити відкритість та якість процесу прийняття політичних рішень.

Таким чином, цивілізоване лобіювання на локальному рівні сприяє поглибленню демократичних процесів у державі, а також допомагає місцевій громаді вирішувати свої питання з врахуванням місцевих умов та можливостей.

Бібліографічні посилання

1. Байков А. Страновые особенности лоббизма в США и Японии / А. Байков, А. Сушенцов // Международные процессы. – 2013. – Том 11 – № 1(32).
2. Богдановская И. Лоббизм и право: опыт США [Электронный ресурс] / И. Богдановская. – Режим доступа://
3. Вавочкина И. К истории регулирования лоббизма в США / И. Вавочкина // Новая и новейшая история. – 2007. – № 1. – С. 35-47.
4. Иванов Н. Современные тенденции развития лоббизма в США: автореф. дис... кандидата политических наук : 23.00.02 / Н. Иванов. – Москва, 1999. – 18 с.
5. Любимов А. Правовое регулирование лоббистской деятельности за рубежом / А. Любимов, С. Сиротенко // Представительная власть — XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. – 2008. – №4 (83).

6. Самофалов В. Лоббизм для США: досвід для України / В. Самофалов // Зовнішні справи. – 2012. – №4. – С. 26-29.

Ворчакова И. Е. Региональный лоббизм как один из демократических институтов политической системы США.

Поднимается вопрос становления и развития лоббизма и его региональных проявлений в США. Акцентируется внимание на научной новизне работы, исходя из того, что впервые в отечественной политической науке региональный лоббизм в США был избран в качестве предмета самостоятельного изучения. Он был выделен из общей структуры лоббизма как специфического политического института американской политической системы.

Ключевые слова: лоббизм, региональный лоббизм, лоббистская деятельность в США, группы влияния, политический институт, политическая система.

Vorchakova I. Regional lobbying as one of the democratic institutions of the political system of the United States.

The question of formation and development of lobbying and its regional manifestations in the USA rises. We have to focus attention on the scientific novelty, because regional lobbying in the USA was chosen for the first time as the subject of an independent study in the national political science. It was separated from the general structure of lobbying as a specific political institution of the American political system.

Keywords: lobbying, regional lobbying, lobbying in the USA, pressure groups, political institution, political system.

Надійшла до редколегії: 03.03.2014 р.

УДК 329.12`11:325.252:32(470)

М. Б. Закіров

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

П. Б. СТРУВЕ: СВОБОДА ЕВОЛЮЦІЇ ПІД КОНТРОЛЕМ МІРИ

Проведено аналіз найбільш актуальних положень ліберально-консервативної концепції, розробленої видатним російським вченим П. Б. Струве. Визначена його оцінка деяких напрямів політичної думки російської післяреволюційної еміграції. Окреслено основні ідеї мислителя щодо сутності влади і значення свідомої творчості народу для розвитку суспільства. Висвітлені погляди російського філософа щодо культурно-політичного значення російської еміграції.

Ключові слова: лібералізм, консерватизм, еміграція, держава, еволюція, національна ідея.

Кардинальні соціально-економічні та політичні перетворення на пострадянському просторі, що відбувалися в останні десятиліття, викликали значний інтерес

до політичної і теоретичної спадщини Російського Зарубіжжя. Численні проблеми перебудови суспільства і держави суттєвим чином актуалізували практично весь

спектр теоретичних напрацювань видатних російських мислителів першої хвилі російської еміграції. Особливе значення в наш час набуває ідеологія лібералізму. Своєрідність і цінність емігрантської ліберальної політичної думки полягає в поєднанні традиційних західних і самобутніх російських ідей лібералізму. Творчий підхід дозволив вченим-емігрантам уникнути механічного копіювання і перенесення західних ліберальних моделей на унікальний вітчизняний ґрунт. Одна з провідних ролей у розробці ліберально-консервативної моделі розвитку держави належить видатному російському громадському і політичному діячеві, економісту, історичу і філософу Петру Бернгардовичу Струве. На батьківщині його ідеї, головним чином з ідеологічних причин, тривалий час або замовчувалися, або піддавалися суворій і часто упередженій і тенденційній критиці. Лише на рубежі 80-90-х років минулого століття з'явилася можливість не тільки об'єктивно дослідити творчість вченого емігранта, а й перевірити деякі його теоретичні напрацювання на практиці.

Сьогодні історіографія творчості філософа представлена доволі широким колом робіт різного спектру. Важливе значення для вивчення теоретичної спадщини П. Струве має видання збірника праць вченого [16]. У зазначеній книзі вперше у такому повному обсязі і навключно науковій основі були видані роботи, що охоплюють майже весь творчий шлях російського мислителя і відображають розвиток його центральних ідей. Крім того, у збірнику реконструйовані три нездійсненні задуми філософа: книги «Культура і свобода», «Держава, інтелігенція, революція», «Основи політичної економії». Серед дисертаційних досліджень слід відзначити працю М. Пономарьової [7]. Дослідниця вивчає процес розвитку основних положень концепції ліберального консерватизму П. Струве у період еміграції, а також сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів, що зумовили її еволюцію. Російська дослідниця С. Рожнева присвятила висвітленню ідей видатного філософа частину свого узагальнюючого дисертаційного дослідження ліберальної концепції державної влади у роботах мислителів Російського Зарубіжжя [9]. П. Гайденко підкреслює тверезість думок, практичний здоровий глузд, що були притаманні особистості П. Струве і дозволяли йому не впадати в екстремізм, характерний для російської інтелігенції. Вона зазначає, що філософ розумів необхідність відмови від будь-яких крайнощів задля успіху ліберальних перетворень [3].

Дослідження творчої спадщини П. Струве поряд із теоретичним значенням наповнилися на зламі епох і важливим практичним сенсом. Аналіз найбільш актуальних положень ліберальної концепції, розробленої

видатним російським філософом, дозволить визначити орієнтири подальших політичних і економічних реформ. Вивчення поглядів російського мислителя на державу, сутність влади і роль свідомої творчості народу у розбудові ліберального суспільства дозволить уникнути небезпек перехідного періоду або принаймні мінімізувати негативні наслідки помилок, прорахунків і неадекватних дій.

Активну суспільно-політичну, публіцистичну і наукову діяльність П. Струве розпочав ще наприкінці XIX століття. Він був серед лідерів російського марксистського руху, але згодом починає відходити до лібералізму. Вступає в партію конституційних демократів. Саме через характеристику політичної концепції партії кадетів філософ висловлює сутність власного філософського і соціально-політичного світогляду. Він зазначав, що партія – ліберальна, оскільки відстоює свободу особистості, і в той же час демократична, оскільки відстоює свободу для будь-якої особистості. Виходячи з цього, партія конституційних демократів не відкидає, а навпаки у реально-політичному сенсі затверджує практичну ідею соціалізму. Але на відміну від інших, ця партія не класова, а національна. Головна політична мета – об'єднання усіх прогресивних сил нації для національного відродження шляхом еволюційного розвитку через виховання, а не через примус людини [16, с. 54]. Проте у подальшому він змушено відходить від активної партійної діяльності, що виявилася далекою від його бачення перспектив і методів політичної роботи.

Більшовицький переворот П. Струве сприйняв різко негативно. Активно співробітничав з А. Денікіним, брав участь в організації антибільшовицького «Національного центру», входив до складу уряду П. Врангеля. У перші роки еміграції продовжував активну політичну і суспільну діяльність. Зокрема, разом із відомими російськими філософами і богословами М. Бердяєвим, С. Булгаковим, М. Лоським та іншими входив до Релігійно-філософської громади [2, с. 49].

У 1930-х роках П. Струве відходить від політичної діяльності, і настає час розквіту його наукової роботи. У белградському Російському науковому інституті не проходило місяця, щоб вчений не виступив з декількома дослідницькими докладами з низки цілком різних дисциплін від історії античної філософії до історії російської мови, від економічної теорії до філософії права. Відійшовши від політики, він нарешті зміг зосередитися на розбудові своїх історичних, економічних і філософських поглядів у книгах «Соціально-економічна історія Росії з найдавніших часів до нашого у зв'язку з розвитком російської культури і зростанням російської державності» (не закінчена, оприлюднена у 1952 р.), «Система

критичної філософії» (рукопис було знищено у 1941 р.), «Господарство і ціна» (не закінчена) [16, с. 8]. Але завершити усе заплановане вчений не встиг. Як зазначає укладач збірника творів видатного російського філософа історика і економіста М. Колеров, П. Струве так і не створив завершеної системи своїх поглядів. «І уся залізна логіка і послідовність принципів Струве в його творчості виявлена дуже слабо і насправді завжди залишається результатом систематизуючих зусиль дослідників і інтерпретаторів, які по фрагментах, “археологічно” відновлюють його світогляд» [16, с. 3].

Головною причиною такої незавершеності, на думку багатьох дослідників, є той факт, що філософ протягом життя знаходився у пошуку і постійно еволюціонував у своїх теоретичних поглядах. Він пройшов складний шлях від марксиста, потім ревізіоніста, соціаліста, соціал-ліберала до націоналіста, ліберал-консерватора і майже монархіста. Проте уважний і неупереджений дослідник без зайвого зусилля побачить, що протягом усього творчого життя він послідовно і віддано відкривав різні сторони свого ще юнацького кредо: лібералізму і націоналізму. У своєму щоденнику чотирнадцятирічний Струве називає себе «націонал-лібералом, лібералом ґрунту» [5, с. 3].

Російська дослідниця М. Пономарьова зауважує, що в еміграції відбулося завершення формування ліберально-консервативної концепції П. Струве. Вона стверджує, що його погляди є унікальним феноменом, а розроблена ним теорія є результатом системного і послідовного аналізу, з одного боку, практично усіх ідеологій початку століття, що були розповсюджені в Росії, а з іншого боку – її споконвічного історичного досвіду і соціальних реалій [7, с. 55].

Одним із результатів аналізу духовного змісту і культурно-філософських наслідків подій російської революції стало визначення філософом сутності євразійства і націонал-більшовизму як гібридних ідеологій. На його думку, вони є або пристосуванням старих побудов до нової історичної обстановки, або спробою навіть якось об'єднати різні ідеали і соціальні устремлення, зіткнення яких і є духовним змістом російської революції. Філософ звертає увагу на певну світоглядну обмеженість євразійців. «Євразійці, – пише П. Струве, продовжували традиції слов'янофілів, але підміняли загальнолюдське значення історичного призвання країни і народу визнанням Росії як головного елементу особливого культурного цілого, яке вони протиставляють європейсько-американській культурі» [16, с. 335-336]. Таким чином, підкреслює вчений, вільно або мимовільно вони солідаризуються з тими ненависниками

Росії, які стверджували, що росіяни – це східна туранська раса, яка лише поверхнево стикається не тільки із західною, але і з слов'янською культурою. Філософ визнавав важливість географічного чинника в історичній долі народу і країни, але із притаманним йому почуттям міри застерігав від його надмірної абсолютизації.

Націонал-більшовизм, зазначає П. Струве, є спробою ідеалізації більшовизму з національної точки зору. На думку націонал-більшовиків, реалізація інтернаціонально-комуністичної ідеології на практиці перетворилася у свою протилежність, яка забезпечує зміцнення національної державності. Але насправді, зауважує філософ, ніяких приводів для національної ідеалізації не має. «У сучасній Росії вимирає населення. Процес цей розпочався з міст, де він став супутником падіння міського життя і культури. Тепер він перенісся до села. ... Тут ми наочно на величезному просторі можемо спостерігати явище господарського занепаду» [16, с. 338]. Треба зазначити, що ця робота була написана П. Струве у 1920 році, коли уся країна являла собою суцільні руїни і вражаючі успіхи індустріалізації, до польоту в космос і засвоєння природних багатств Крайньої Півночі було ще далеко. Але навіть з висоти сьогодення об'єктивний дослідник, озброєний знаннями про вражаючі економічні досягнення радянського періоду історії, буде змушений визнати, що висловлений філософом прогноз справдився і «руйнація відомих форм господарювання й інститутів господарського життя» у кінцевому підсумку призвели до суттєвого економічного відставання, яке стало одним з чинників, що призвели до ослаблення і розпаду радянської системи.

Воцінці походження й якісної характеристики комуністичних ідей він до певної міри солідаризується з іншим видатним філософом-емігрантом І. Ільїним. Зокрема, І. Ільїн писав: «Хвороба, що нині ізводить Росію, а саме, безбожництво, антихристиянство, матеріалізм, що відкидає совість і честь; терористичний соціалізм; тоталітарний комунізм ... – увесь цей єдиний і жахливий недуг має не російське, а західно-європейське походження ... у російському народному організмі не виявилось – для занесених до нього “бактерій” – необхідних “антитоксинів”» [4, с. 219-220].

В унісон з Ільїним П. Струве оцінює комунізм як чужорідне вороже явище, ворожість якого визначається не тільки змістом, а і походженням: «у ньому чутна не тільки і не стільки російська старина, скільки отруйна європейська новизна. Взагалі усі російські надмірності і каліцтва виходять від спряження російського дикунства і бешкетництва із західними отрутами» [17, с. 283]. Проте він не засуджує Захід за створення «отрути». Він лише констатує, що російській народ не мав відповідної протитрути, або

як зазначав І. Ільїн, «антитоксинів». Якщо продовжувати логічний ланцюжок, Струве, як і Ільїн, акцентує увагу на фундаментальних відмінностях, що існують між Росією та Європою. А тут залишається лише один крок до визнання особливого шляху й ідей євразійців, яких, як було зазначено вище, П. Струве критикував саме за протиставлення культурного цілого Росії європейській культурі.

Підтвердженням постійної еволюції поглядів П. Струве є той факт, що, як зазначає російській історик С. Секіринський, П. Струве був серед тих, хто спочатку захопився ідеями Маркса, і навіть став автором відомого Маніфесту російської соціал-демократичної партії. А згодом він стає одним з головних ревізіоністів. На відміну від інших російських марксистів, він побачив у капіталізмі дещо більше, ніж необхідну проміжну фазу для переходу до соціалістичного ладу. Капіталізм для нього був універсальним засобом подолання відсталості. Причому, підкреслює С. Секіринський, сам цей процес, як і наступний перехід до соціалізму, мислився ним шляхом виключно еволюційним [10, с. 451].

Слід зазначити, що протягом усього життя П. Струве рішуче виступав проти будь-яких проявів радикалізму і залишався послідовним прихильником поступового еволюційного розвитку. Власне політичне кредо і одночасно свій духовний заповіт нащадкам він висловив у статті, присвяченій О. Пушкіну: «Пушкін знав, що будь-яка земна сила, будь-яка людська міць сильна мірою і в міру власного самообмеження і самоприборкання. Йому була чужою нездорова, розслаблена чуттєвість, йому була неприйнятною п'яна надмірність, той уславлений в теперішній час "максималізм", який народжується в угарі й вичерпується в похміллі ... Ось чому Пушкін перший і головний вчитель для нашого часу, того часу, в якому одні самі ще хворі угаром і надмірністю, а інші є жертвами і супутниками чужого п'янства і похмілля. Епоха російського Відродження, духовного, соціального і державного повинна розпочатися під знаком Сили і Ясності, Міри і Мірності» [13, с. 325].

Ми бачимо, що характеристика часу, як її надає П. Струве, зберігає вражаючу актуальність і сьогодні. Такий збіг обставин видається цілком закономірним, якщо враховувати, що і тоді, і зараз держава знаходиться на переломі, на шляху переходу до нової якості. Причому цей перехід також важко назвати еволюційним, оскільки сутнісні засади політичного, економічного і суспільного життя країни були змінені протягом лише декількох років практично революційно. Тобто супроводжувалися усіма негараздами, про які так образно пише філософ: і «п'яним угаром», і «надмірністю», і «похміллям».

Саме почуття міри стримувало П. Струвеного від поринання у безоглядне критиканство, а Струве-політика від стихії радикалізму. Поміркованість філософа остаточно оформлюється із зростанням відчуття, що разом із ненависним політичним режимом небезпечно хитаються і загальні основи існування держави і усього культурного суспільства. Вже згадуваний нами С. Секіринський зазначає, що це відчуття змусило П. Струве доповнити заповітну ідею «права і прав» низкою понять, перелік яких (державність – культура – релігія) свідчить про його зсув у бік консервативної традиції російської думки [10, с. 452].

Вже згадувана нами російська дослідниця М. Пономарьова вказує на висновок американського вченого Р. Пайпса, що в еміграції Струве спочатку відігравав звичну роль ідейного лідера консерваторів і правих лібералів. Побачивши у новому проекті правого табору можливості створення ліберально-консервативної платформи, частиною якої стало видання газети «Відродження», П. Струве з радістю підтримав цю ініціативу [7, с. 68]. Своє бачення сутності і значення лібералізму і консерватизму, що має розвиватися у середовищі російської еміграції, він виклав у статті в першому числі згаданої газети, що вийшла друком у 1925 році. « ... Лібералізм ... означає вічну правду людської свободи, славетною традицією записану на сторінках російської історії ... консерватизм ... означає велику життєву правду охоронних державних начал, без яких держави взагалі не стоять, без дії яких не було би і ніколи знов не буде Великої Росії» [12, с. 1].

Проте сподіванням філософа не судилося справдитися. До певної міри розпорошена, частково зневірена, частково розділена власними амбіціями і, головне, строката за політичними й ідеологічними переконаннями російська еміграція не була ані готова, ані спроможна до об'єднання навколо будь-якого одного лідера або загальної політичної ідеї. Тому, на думку Р. Пайпса, розчарований у своїх сподіваннях об'єднати еміграцію з метою відродження духу Росії і перемоги над тоталітарним характером радянської держави, він поступово просувався «праворуч», непомітно навіть для себе перейшовши до табору монархістів [6, с. 505].

Слід зазначити, що поступовий політичний дрейф у бік консервативної ідеології притаманний російській післяреволюційній еміграції в цілому. Туга за дореволюційним минулим, яке після перенесених страждань і жахів революції і громадянської війни не здавалося вже таким поганим, загальне розчарування від мрій, що не справдилися, зумовлювали перегляд колишніх ідеалів. Російська дослідниця Н. Антоненко зазначає,

що, за оцінкою П. Струве, у 1920-ті роки російське зарубіжжя на 85 % складалося з монархістів. Причому багато прихильників монархії усвідомили власні самодержавні політичні погляди тільки після революції: втративши монархічну Росію, вони стали по справжньому її цінувати лише у вигнанні [1, с. 44].

Російський історик Т. Рябова, відображаючи усталене уявлення про роль філософа у розвитку російської політичної думки, називає П. Струве найбільшим ідеологом ліберально-консервативної думки. Росія, її державність, історичні засади, зазначає дослідниця, були об'єктом наукового інтересу вченого. Погляди мислителя на проблему можна оцінювати як спробу оновити ґрунтову національно-культурну традицію слов'янофільства й об'єднати її позитивні сторони з європейськими цінностями [11, с. 358]. Таким чином, вона підкреслює відмінність поглядів П. Струве на Росію та її розвиток від багатьох провідних представників Російського Зарубіжжя, які наполягали і постійно підкреслювали особливий шлях Росії і неможливість, а здебільшого і шкідливість застосування до неї досвіду європейських країн. Консерватизм Струве не був намаганням зберегти минуле або повернутися до колишнього ладу. У власних ідейних пошуках філософ відштовхнувся від надзвичайно точноговисловлення П. Столипіна, яким він завершив свою програмну доповідь з аграрного питання на засіданні Державної Думи у 1907 р.: «Противникам державності бажалося б обрати шлях радикалізму, шлях звільнення від історичного минулого Росії, звільнення від культурних традицій. Їм потрібні великі потрясіння. Нам потрібна велика Росія». «Ми не знаємо, – пише філософ, – чи оцінював пан Столипін все те значення, яке укладено у цій формулі “Велика Росія”. Для нас ця формула звучить не як заклик до старого, а навпаки, як гасло нової російської державності, державності, що спирається на “історичне минуле” нашої країни, на живі “культурні традиції”, і у той самий час творчої і, як все творче, у найкращому сенсі революційної» [15, с. 50-51]. Ми бачимо, що консерватизм Струве відходить від деяких усталених уявлень про сутність цього ідейно-політичного напрямку. Він творчий, прогресивний, розвиваючий, навіть революційний, але водночас не безоглядно революційно руйнуючий, а навпаки, такий, що дбайливо консервативно охороняє найкращі історичні надбання державності і народу.

Ми вже наголошували на практичній цінності творчої спадщини російського вченого. Зокрема, надзвичайно сучасно і злободенно звучать слова філософа: «Державна міць неможлива поза здійсненням національної ідеї. Національна ідея сучасної Росії є примирення між владою і народом, що пробудився для

самосвідомості і самодіяльності, який стає нацією» [15, с. 61-62].

Саме необхідність пошуку цієї ідеї, що спроможна об'єднати владу і народ, а багатонаціональне населення країни – в єдину політичну націю для спільної державотворчої роботи, поступово проникає у суспільну свідомість сучасної України. Проте одномоментні політичні інтереси, на жаль, продовжують переважати і спонукають політичних лідерів навпаки продовжувати шукати нових приводів для розколювання суспільства відповідно до античної формули «divide et impera» (лат. «розділай і володарюй»). Але і давні римляни, й англійці часів Британської імперії використовували цю формулу для підкорення завойованих народів, а ми, на жаль, спостерігаємо застосування цього принципу утримання влади у власній країні і над власним народом.

Сила національної ідеї – у державі, що намагається збільшити власну міць. А сила держави – у національній ідеї, що об'єднує націю задля державотворення. Це – дві сили, які, для того, щоб перевернути долю народів, мають знайти одна другу і діяти у повному союзі. Але їх об'єднання можливе лише на широкому фундаменті культурної творчості, невід'ємною умовою якого є нова політична і культурна свідомість. Оскільки, як зазначав П. Струве, влада має зрозуміти, що шлях до ідеалу «Великої Росії» пролягає через «вільний творчий подвиг усього народу», «напружену працю збирання усіх позитивних сил» [15, с. 61].

Проте для здійснення «творчого подвигу», для «напруженої праці» національну ідею треба чітко сформулювати, а потім треба, щоб її усвідомили і народ, і влада, усвідомили важливість дій і відданості ідеї, заради якої здійснюються ці дії. Струве вказує, що дії суспільства, його прагнення залежать від внутрішнього настрою, який воно вносить «у власне ставлення до держави» [15, с. 54].

Чи не головною перепоною на шляху вироблення національної ідеї й подальшого об'єднання для її реалізації є ситуація, коли «носії влади змішують себе із державою», а більшість «змішувало і змішує державу із носіями влади». У такому випадку усі помилки, прорахунки і зловживання влади автоматично отожднюють більшістю із державою і формується негативне ставлення до неї і, відповідно, до власних обов'язків перед нею, а як наслідок, на «творчий подвиг» і на «напружену працю» народу годі й чекати.

У свою чергу носії влади бачать у суспільстві не своїх соратників у справі розбудови загального організму держави, а лише інструмент, засіб, будівельний матеріал, від якого усвідомленої діяльності і розумної ініціативи не чекають і зважати на який не треба. Ось так, словами

П. Струве, «з двох боків, з двох, мабуть, протилежних вихідних точок прийшли до одного і того ж протидержавного висновку» [15, с. 55].

У справі успішного державного будівництва П. Струве надавав важливого значення свідомому і суворому дотриманню певних правил. Саме усвідомлення необхідності підпорядкування народного життя засадам державної дисципліни, політичне просвітництво широких народних мас з метою визнання тісного взаємозв'язку дисципліни і культури, свідомого підпорядкування відомим загальнообов'язковим нормам, визнанні дисципліни політичної поведінки закладають основи успішної державності. Філософ наголошує, що лише впровадивши ці норми в основу державної політики, Росія зможе стати конкурентом європейського культурного світу в області політичної свободи і права. Зміцнення правових і конституційних норм П. Струве розглядав як необхідну умову функціонування не тільки державних, але і національних засад. Гармонія держави міститься в його духовній основі, тому національне відродження він вбачав у відродженні духовному, «рятівний духовний переворот», в основі якого лежать дві провідні ідеї: «ідея релігійно-церковна й ідея національна, що вийшли із духовного минулого, традицій Святої Русі і Великої Росії» [1, с. 55].

Ключову роль у майбутньому відродженні П. Струве відводив російській еміграції. В еміграції він бачив не лише політичну або соціальну силу, «...а обумовлене знищенням елементарних основ господарського і правового життя в країні географічне переміщення її свідомого духовного життя» [16, с. 335]. Як зазначає Н. Антоненко, він розглядав еміграцію як унікальне явище в російській історії, що зберігає за межами Росії її культурно-політичну спадщину, яку комуністичний режим рішуче знищував всередині країни, але без якого відродити Росію було неможливо. Таким чином, діаспора, за визначенням П. Струве, була «представницею і виразницею не тільки старої Росії, але і Росії прийдешньої» [1, с. 56].

В унісон з видатним російським філософом звучали оцінки багатьох представників російської післяреволюційної еміграції. Зокрема, відома представниця «Срібного століття» російської літератури поетеса З. Гіппіус писала: «Ми не у вигнанні, ми у посланні» [8, с. 3]. Ці слова стали своєрідним девізом зарубіжної Росії. У цьому слові підкреслена головна мета, що стояла перед вимушеними емігрантами. Вони усвідомлювали, що більша частина їхніх ідей не буде не тільки затребувана, але навіть відома у сучасній ім Росії. Вони працювали на майбутнє, вони забезпечували зв'язок часів і поколінь, вони творили в ім'я відновлення «цілісного історичного потоку» [18, с. 188].

Як ми вже зазначали вище, П. Струве надавав особливого значення національному чиннику в державі, підкреслюючи, що помиляються ті, хто «небачить зв'язку національної ідеї з державною міццю» [15, с. 63]. Монархісти російської еміграції власні уявлення національно-державного устрою природно пов'язували зі спогадами про минулу велич Росії. Лозунг Білого руху «Єдина і неподільна» був саме оформленням цих спогадів і мрій. Однак слід зауважити, що значення лозунгу набагато більше державницьке, ніж національне. «Росія єдина і неподільна» не означало ані у роки громадянської війни, ані після неї «Росія для росіян», а означало відновлення Росії у колишніх кордонах і повернення їй статусу великої держави.

У відповідь на питання «Якою має бути національна політика російської держави?» П. Струве наголошував: «Ідеалом, якого має прагнути в Росії російська національність, на моє глибоке переконання, може бути лише така сама вільна і органічна гегемонія, яку утвердив за собою англо-саксонський елемент у Сполучених Штатах і у Британській імперії» [14, с. 171]. Вільна взаємодія, взаємопроникнення і взаємозбагачення споконвіку були відмінною рисою розвитку російської нації. Саме такий націоналізм – «націоналізм вільний, творчий і тому відкритий і в кращому сенсі завойовницький», на думку російського філософа, притаманний усім великим націям, в яких не лише «національна плоть», але і «національна душа і національна культура» завжди «...багатоскладові, плід складного і тривалого асиміляційного процесу».

Слід зазначити, що будь-які лозунги збереження, захисту національних цінностей насторожують своєю національною замкнутістю, за якою завжди не стільки відчувається намагання зберегти свою ідентичність, скільки вбачається загроза зазіхань на ідентичність інших. І навпаки, органічна природна, заснована на співпраці і взаємозбагаченні, невимушена взаємодія і взаємопроникнення породжує довіру і створює умови для «вільного змагання національностей», в якому не буде тих, що програли, а будуть самі переможці, які мешкатимуть у вільній від національних забобонів країні.

Отже, з наведеного аналізу деяких ідей, висловів і концепцій постає перед нами складна і багатогранна особистість видатного російського вченого, мислителя і суспільного діяча П. Струве. Потомствений російській німець і російській націоналіст. Автор Маніфесту Російської соціал-демократичної партії, а згодом послідовний ревізіоніст і запеклий борець із лівим радикалізмом. Теоретик і політичний лідер ліберального руху, що поступово йшов до консерватизму.

Усе його життя – це рух. Рух вимушений фізичний – в еміграції, і рух вільний духовний – у науці. Головною рисою його духовного руху було почуття міри і намагання еволюційного удосконалення, ознакою свободи цього руху було його вміння долати не лише усталені загальні стереотипи, а й уміння виходити за окреслені ним самим межі пізнання, оцінок і уявлень.

Надзвичайно широкий спектр наукових інтересів філософа дозволив йому охопити своєю увагою різноманітні, іноді далекі одна від одної сфери гуманітарного знання, але у той самий час стали на заваді виробленню чіткої системи політичних знань. Це завдання лягло на плечі численних дослідників і інтерпретаторів його творчої спадщини. Грунтовна й аргументована критика євразійства П. Струве, під впливом переживань за долю батьківщини, що страждає від радикальних перетворень, спонукає його до вільного або невільного підтримання їх ідей про особливий російській шлях розвитку і особливий російській світ, що протистоїть світу західному.

Висновки філософа щодо ролі і місця національної ідеї у розбудові державності, визначення сутності об'єднуючої творчої національної політики, необхідності політичного просвітництва знаходять своє підтвердження і сьогодні та ще більше актуалізують творчу спадщину видатного російського мислителя. Подальше вивчення цього теоретичного масиву дозволить з'ясувати бачення філософом зовнішньополітичних пріоритетів розвитку російської держави, еволюцію його поглядів на принципи партійного будівництва і діяльності політичних партій, визначити головні пріоритети і нові підходи до проблеми організації влади й розробки основних концепцій зовнішньої і внутрішньої політики держави.

Бібліографічні посилання

1. Антоненко Н. В. Идеология и программатика русской монархической эмиграции: Монография / Н. В. Антоненко. – Мичуринск, Издательство Мичуринского государственного аграрного университета, 2007. – 204 с.
2. Антропов О. К. Российская эмиграция в поисках политического объединения (1921-1939 гг.). – Астрахань: Издательский дом «Астраханский университет», 2008. – 326 с.
3. Гайденко П. П. Под знаком меры (либеральный консерватизм П. Б. Струве) / П. П. Гайденко // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 54 - 64.
4. Ильин И. Наши задачи. Статьи 1948-1954 гг. – Т. 1. / Иван Ильин. М.: Айрис-Пресс, 2008. – 528 с.
5. Колеров М. А. Творческий путь П. Б. Струве / М. А. Колеров, Н. С. Плотников // Вопросы философии. – 1992. – №12. – С. 88-94.

6. Пайпс Р. Струве: правый либерал. 1905-1944. / Ричард Пайпс. – Т. 2 / Пер. А. Захарова. – М.: Московская школа политических исследований, 2001. – 680 с.

7. Пономарева М. А. П. Б. Струве в эмиграции: развитие концепции либерального консерватизма: автореф. дис. ... канд. ист. наук : (специальность 07.00.02 «Отечеств. История») / Мария Александровна Пономарева; Рост. гос. ун-т. – Ростов н/Д, 2004. – 26 с.

8. Публицистика русского зарубежья (1920-1945): Сб.ст. / Сост. И. В. Кузнецов, Г. В. Зеленина. – М.: СоюзПолиграфПром: Фак. журналистики МГУ, 1999. – 351 с..

9. Рожнева С. С. Либеральная концепция государственной власти в работах мыслителей русского зарубежья : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. полит. наук / С. С. Рожнева – СПб., 2006. – 25 с.

10. Российский либерализм: идеи и люди / под ред. А. А. Кара-Мурзы. – М. : Новое изд-во, 2007. – 904 с.

11. Рябова Т. И. П. Б. Струве: идеал «Великой России» / Т. И. Рябова // Либеральный консерватизм: история и современность. – М., 2001. – С. 346-361.

12. Струве П. Б. Освобождение и Возрождение / П. Струве // Возрождение. – 1925. – 3 июня. – № 1. – С. 1.

13. Струве П. Б. Дух и слово Пушкина / П. Струве // Пушкин в русской философской критике: Конец XIX – первая половина XX в. – М.: Книга, 1990. – 320 с.

14. Струве П. Б. Два национализма / П. Струве / Патриотика: политика, культура, религия, социализм. – М.: Республика, 1997. – С. 164-172.

15. Струве П. Б. Великая Россия. Из размышления о проблеме русского могущества / П. Струве / Патриотика: политика, культура, религия, социализм. – М. : Республика, 1997. – С. 50-63.

16. Струве П. Б. Избранные сочинения / П. Струве. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. – 472 с.

17. Струве П. Б. Дневник политика (1925-1935) / П. Б. Струве. – М. : Русский путь; Париж : YMCA-Press, 2004. – 872 с..

18. Закиров М. Б. Русское Зарубежье: опыт осмысления понятия / М. Б. Закиров // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – Сер. Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2012. – Вип. 2 (12). – С. 184-192.

Закиров М. Б. П. Б. Струве: свобода еволюції под контролем меры.

Проведен анализ наиболее актуальных положений либерально-консервативной концепции, разработанной выдающимся русским ученым П. Б. Струве. Определена его оценка некоторых направлений политической мысли русской

послереволюционной эмиграции. Очерчены основные идеи мыслителя о сущности власти и значении сознательного творчества народа для развития общества. Освещены взгляды русского философа на культурно-политическое значение русской эмиграции.

Ключевые слова: либерализм, консерватизм, эмиграция, государство, эволюция, национальная идея.

Zakirov M. Peter Struve: Freedom of evolution under the control of measure.

The most urgent statements of the liberal and conservative concept developed by the

outstanding Russian scientist Peter Struve are analyzed. His appraisal of some trends of political thought of Russian emigration is determined. The basic ideas of thinker about the nature of power and importance of conscious creativity of the people for the development of society are outlined. The views of the Russian philosopher on the cultural and political significance of Russian emigration are shown.

Keywords: liberal course, conservative course, emigration, state, evolution, national idea.

Надійшла до редколегії: 04.03.2014 р.

УДК 32.019.5

В. Ю. Полянська

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ПОЛІТИЧНА ПРАКТИКА В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ КРИЗЬ ПРИЗМУ
ПОЛІТИКО-ЕСТЕТИЧНОГО ПІДХОДУ**

Розглядаються кореляції політичних процесів та окремих політичних актів в латиноамериканських суспільствах та естетичних форм у різні періоди історії Латинської Америки. Особлива увага приділяється міждисциплінарним політико-естетичним феноменам, актуалізованим у процесі суспільно-політичних трансформацій в латиноамериканському культурно-політичному просторі. Доводиться актуальність дослідження політичного стилю Латинської Америки у контексті специфічних культурно-естетичних форм, що стихійно або організовано детермінують образ мислення та відповідної політичної поведінки в широкому розумінні.

Ключові слова: Латинська Америка, політична естетика, політична культура, політична поведінка, політичні трансформації, політичні революції, політичний стиль.

Вихідні положення даної статті, які виявляють її актуальність та напрямки дослідження, полягають у двох тезах. По-перше, міждисциплінарні дослідження політико-естетичних феноменів розширюють можливості для аналізу та прогнозування розвитку політичних інститутів, виходячи з їх культурно-політичної онтології, і особливо актуальними ці дослідження виявляються при розгляді соціально-політичних трансформацій. По-друге, обраний нами латиноамериканський політико-культурний регіон, представлений множиною варіантів кореляції естетико-культурного та інституційно-політичного аспектів соціального буття, залишається в стані метафоричного і відносно детермінованого пошуку / вибору своєї, так би мовити, цивілізаційної долі, національно-політичної ідентичності, усвідомлення належності до конкретного політичного полюсу в глобальному світі.

Латинська Америка у своїй політичній практиці посіла певну нішу у світовій політиці, яка не вкладається в схеми антизахідних або прозахідних альянсів. Саме тому звернення до іберійської тематики та механізмів творення латиноамериканської політичної

практики залишається актуальним у сучасній політології та міжнародних відносинах. Оскільки політична практика є невіддільною від культури, політичної культури, етичного та естетичного буття людини і все більше дослідників шукають закономірності у творенні людиною політичної та естетичної реальності через побутові, соціальні, культурні та політичні практики в формі ритуалів, свят, міфотворчості, архітектури, музики, культури, поезії, кінематографу і т.д.

Простір латиноамериканської політики можна назвати тривимірним [1]. Маятник політичного життя рухається тут не в площині, а здійснює поворот за трьома зупинками в зонах прогресистського, поміркованого та анархічного революціонізму. Для латиноамериканського стилю політичного управління характерними є: вертикальна ієрархізація управління, наявність харизматичного лідера, полісоціальні об'єднання, ідеологічний еkleктизм, націонал-реформізм, популізм. І кожен з цих векторів при уважному розгляді має відбиток у культурно-естетичному просторі, впливає або підпадає під вплив творчих інтенцій народу даної країни [2].